

Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2017.03.037>

УДК 311.314

JEL CLASSIFICATION: J61, O15, K37

І.П. МАЙДАНІК

канд. соц. наук, старш. наук. співроб., старш. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: Sulamif@online.ua

ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКОРДОННИХ ПОЇЗДОК ГРОМАДЯН УКРАЇНИ (НА ОСНОВІ СТАТИСТИКИ ДІЮЧИХ ЗАКОРДОННИХ ПАСПОРТІВ)

Стаття присвячена актуальному на сьогодні питанню щодо кількості чинних паспортів громадянина України для виїзду за кордон, поширеність цих документів серед населення, а також про особливості статеві-вікової структури власників закордонних паспортів, групування областей нашої держави залежно від розповсюдженості цих документів серед населення. Робота ґрунтується на використанні інформації, що на постійній основі надають Державна служба статистики (про чисельність наявного населення на початок 2016 р. та кількість прибулих і вибулих у міждержавних міграційних потоках у 2016 р.) і Державна міграційна служба (про щорічну кількість виданих закордонних паспортів у 2014 р. – 1 кварталі 2017 р.), а також відомостей ДМС України про кількість чинних паспортів громадянина України для виїзду за кордон (станом на 17.10.2016) та їх розподіл за статтю, віковими групами та областями України. Останні з названих відомостей не входять до переліку обов'язкової статистичної звітності і вперше надані науковій спільноті для дослідження сучасної ситуації у цій сфері.

Згідно з розрахунками, зробленими під час роботи над статтею, більша частина (близько трьох чвертей) населення України не мають паспортів для виїзду за кордон. Серед громадян, які отримали цей документ, більшість мешкають у столиці та західних областях країни. Для виявлення особливостей статеві-вікового складу власників паспортів їхні характеристики порівняно з характеристиками всього населення.

Ключові слова: закордонний паспорт, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, міграція, трудова міграція, Державна міграційна служба України.

И.П. Майданик

канд. соц. наук, старш. науч. сотруд., старш. науч. сотруд.

Институт демографии и социальных исследований

имени М.В. Птухи НАН Украины

01032, Украина, г. Киев, бул. Т. Шевченко, 60

E-mail: Sulamif@online.ua

© МАЙДАНІК І.П., 2017

ISSN 2072-9480. Демографія та соціальна економіка, 2017, № 3 (31): 37–47

37

ОЦЕНКА ПОТЕНЦИАЛА ЗАГРАНИЧНЫХ ПОЕЗДОК ГРАЖДАН УКРАИНЫ (НА ОСНОВЕ СТАТИСТИКИ ДЕЙСТВУЮЩИХ ЗАГРАНИЧНЫХ ПАСПОРТОВ)

Статья посвящена актуальному вопросу о количестве действующих паспортов гражданина Украины для выезда за границу, распространенности этих документов среди населения, а также об особенностях половозрастной структуры собственников загранпаспортов, группированию областей нашего государства в зависимости от распространенности этих документов среди населения. Работа основана на использовании информации, ежегодно предоставляемой Государственной службой статистики (о численности наличного населения на начало 2016 г., количестве прибывших и выбывших в межгосударственных миграционных потоках в 2016 г.) и Государственной миграционной службой (о ежегодном количестве выданных загранпаспортов в 2014 – 1 квартале 2017 г.), а также сведений ГМС Украины о количестве действующих паспортов гражданина Украины для выезда за границу (по состоянию на 17.10.2016) и их распределение по полу, возрастным группам и областям Украины. Последние из упомянутых данных не входят в перечень обязательной статистической отчетности и впервые предоставлены научному сообществу для исследования современной ситуации в этой сфере.

Согласно расчетам, сделанным во время работы над статьей, большая часть (около трех четвертей) населения Украины не имеют паспортов для выезда за границу. Среди граждан, получивших этот документ, большинство проживает в столице и западных областях Украины. Для выявления особенностей половозрастного состава владельцев паспортов их характеристики сравнены с характеристиками всего населения.

Ключевые слова: загранпаспорт, паспорт гражданина Украины для выезда за границу, миграция, трудовая миграция, Государственная миграционная служба Украины.

I.P. Maidanik

PhD (Sociology), senior research fellow
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Science of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, blvd. Taras Shevchenko, 60
E-mail: Sulamif@online.ua

ESTIMATION OF THE POTENTIAL OF UKRAINIAN CITIZENS' TRIPS ABROAD (BASED ON THE STATISTICS OF VALID PASSPORTS FOR TRAVELLING ABROAD)

The article is devoted to the urgent issue of the number of Ukrainian passports for traveling abroad, the prevalence of these documents among the population, as well as the features of sex and age structure of holders of foreign passports, grouping of our country's regions depending on the distribution of these documents among the population. The work is based on two types of data: 1) information annually provided on a regular basis by the State Statistics Service (the number of population at the beginning of 2016 and the number of arrivals and departures in international migration flows in 2016) and by the State Migration Service (the annual number of passports issued in 2014 – 1st quarter of 2017) and 2) information received from the State Migration Service of Ukraine on the number of valid passports of citizen of Ukraine for travel abroad (as of 17.10.2016) and their distribution by sex, age groups and regions of Ukraine. The last mentioned data is not included in the list of mandatory statistical annual reporting and is provided to the scientific community to study the current situation in this area for the first time.

According to calculations made while working on the article, most (about three quarters) of Ukraine's population does not have passports for travel abroad. Among the citizens who received this document, the vast majority live in the capital and the western regions of Ukraine. In order to identify the characteristics of the sex-age composition of the passport owners, the corresponding characteristics of this group of persons were compared with the situation typical for the whole population. The age structure of passport owners differs from the same indicator for the whole population due to a smaller proportion of older people (over 65) and a higher proportion of persons aged 20–44. The gender composition of the analyzed groups is almost the same, with a female share of 53.0 % for passports holders and 53.7 % for the whole population.

Keywords: passport, passport of a citizen of Ukraine for traveling abroad, migration, labor migration, State Migration Service of Ukraine.

Постановка проблеми. Уведення безвізового режиму з ЄС стало однією з визначних подій для України у поточному році. До цього історичного епізоду прикута потужна увага громадськості та засобів масової інформації: інтерес породжує широке коло проблем, дотичних до безвізу. У цьому інформаційному полі привертає увагу питання щодо кількості закордонних паспортів, отриманих громадянами України, яке донедавна ніколи не потрапляло до списку гарячих розтиражованих новин. Відсутність ґрунтовної інформації щодо масштабів поширення закордонних паспортів серед населення на фоні загального ажіотажу щодо отримання цих документів є причиною суспільного напруження та необґрунтованих припущень стосовно суттєвого зростання еміграційних настроїв, багаторазового підвищення вибуття за кордон наших співвітчизників тощо. Тому актуальним завданням наукової спільноти є виявлення та висвітлення реальних масштабів і характеристик досліджуваних процесів та явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз ситуації щодо кількості та структури власників закордонних паспортів, безперечно, не є самостійним напрямом наукових досліджень. Знання, породжені у цьому аналітичному процесі, можуть слугувати цінним доповненням до наявних розробок і досліджень стосовно міжнародної міграції населення України. Серед найважливіших наукових робіт, присвячених міграційній проблематиці, треба згадати публікації Е. Лібанової (E. Libanova), О. Малиновської (O. Malynovska), І. Маркова (I. Markov), О. Позняка (O. Pozniak), І. Прибиткової (I. Prybytkova), М. Романюка (M. Romaniuk), М. Шульги (M. Shulha). Цим та іншим дослідникам належить чималий внесок у виявлення основних характеристик сучасного перебігу міграційних процесів, ретроспективний розгляд та визначення прогнозних оцінок. Однак через невисоку якість міграційної статистики та мінливий характер міграційних процесів будь-які відомості, здатні збагатити чи доповнити наявну інформацію, мають високу наукову цінність і заслуговують на пильний розгляд.

Мета даної статті — науковий аналіз наявної інформації щодо кількості чинних закордонних паспортів і виявлення особливостей статево-вікової та територіальної структури їх власників.

Методологія і дані. Робота ґрунтується на використанні даних Державної міграційної служби (ДМС) України, оприлюднених на її офіційному сайті, а також на інформації з баз даних ДМС України, люб'язно наданої фахівцями ДМС України у відповідь на офіційний запит Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Зауважимо, що цю інформацію надано у зведеному вигляді, вона не містить жодних персоніфікованих даних про конкретних осіб, а тому не становить загрозу праву на приватність будь-кого з заявників. Відомості про кількість чинних закордонних паспортів та розподіл їх власників за статтю, віком і областями України не входять до форм обов'язкової статистичної звітності. Саме тому ця стаття ґрунтується на оригінальному матеріалі, що визначає її наукову актуальність і новизну.

Виклад основного матеріалу. Існує ряд документів, що надають громадянам України законодавчі підстави для перетину державного кордону: паспорт громадянина України для виїзду за кордон (або закордонний паспорт, як його найчастіше називають), дипломатичний паспорт України, службовий паспорт України, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу тощо. Однак перший зі згаданих документів є для переважної більшості населення єдиним актуальним посвідченням особи для закордонних подорожей. Вивчення питання щодо кількості та поширення закордонних паспортів в Україні, складу їх власників є важливим для експертів, інших зацікавлених осіб, які займаються розглядом та вивченням питань, пов'язаних

із перетином державного кордону, а саме туризму, транскордонних переміщень, міграцій різного типу та тривалості.

На сьогодні в Україні в обігу перебуває два типи закордонних паспортів: зразка 2007 р., які не містять безконтактного електронного носія, та зразка 2014 р. — з безконтактним електронним носієм, так звані біометричні. У перші роки видачі паспортів нового зразка заявники могли відмовитися від внесення до документу біометричної інформації, однак починаючи з 01.10.2016 р. таке право законодавством України не передбачено.

Останнім часом у пресі існує стійкий інтерес до кількості закордонних паспортів, отриманих громадянами України. Представники ДМС України та інших офіційних установ оприлюднюють в основному дані про кількість біометричних закордонних паспортів, виданих українцям. Така особливість пов'язана з історичним для України введенням у поточному році безвізового режиму з ЄС, через що перетнути зовнішній кордон з ЄС за відсутності візи можуть лише власники біометричних документів. Цілком погоджуючись із важливим значенням безвізу треба зазначити, що туристичні та міграційні поїздки мешканців нашої держави, по-перше, не обмежуються країнами ЄС, по-друге, потрапити до країн ЄС нині можна і з паспортом старого зразка (не біометричним) за наявності візи. Саме тому для зацікавленого кола експертів цінною інформацією є також відомості про кількість закордонних паспортів старого зразка і розподіл їх власників за основними категоріями, оскільки такий тип документів все ще є законним підґрунтям для перетину кордону. Крім того, інформація про власників паспортів старого зразка ілюструє ситуацію у цій сфері, що була характерною для недавнього минулого.

Згідно зі статистичними даними, оприлюдненими на офіційному сайті ДМС України, кількість виданих паспортів громадянина України для виїзду за кордон протягом останніх трьох років постійно зростала. У 2014 р. було видано 1,76 млн таких документів, у 2015 р. — на 5,4 % більше, а у 2016 р. — на 23,0 % більше, ніж у попередньому році (в абсолютному вимірі — це 2,28 млн). У першому кварталі 2017 р. було видано 0,6 млн паспортів (рис. 1). Істотне зростання темпів отримання закордонних паспортів минулого року пояснюється швидше за все тим, що мешканці України почали серйозно вірити у реальність введення безвізового режиму з ЄС, тому зросла й кількість охочих оформити відповідні документи. Однак кількість виданих закордонних паспортів визначена не лише чисельністю осіб, які бажають оформити омріяний документ, цей показник обмежений пропускною потужністю установ, що мають повноваження видавати закордонні паспорти населенню. Довгі черги у відділеннях міграційної служби та інших установах з видачі закордонних паспортів, напружене обговорення цієї тематики у публічному просторі свідчить про суттєве перевищення попиту на отримання паспортів над реальною можливістю їх оформлення.

Згідно з даними, отриманими від ДМС України, станом на 17.10.2016 р. в обігу перебувало 12,7 млн чинних закордонних паспортів, дві третини з яких (71,2 %) — це документи зразка 2007 р. Варто зауважити, що кількість чинних паспортів не тотожна чисельності осіб, які мають такий документ: оскільки згідно з чинним законодавством кожен громадянин України може мати одночасно два чинні паспорти для виїзду за кордон [1]. Однак дані, оприлюднені на сайті ДМС України, дають підстави стверджувати, що лише незначна кількість громадян користується таким правом. Так, протягом 2014–2016 рр. лише у 4,4–6,5 % виданих паспортів було внесено відомості про наявність другого паспорта громадянина України для виїзду за кордон (табл. 1).

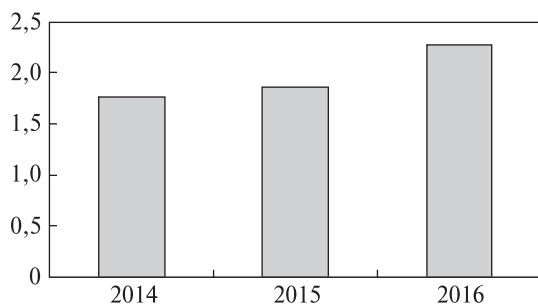

Рис. 1. Кількість паспортів громадянина України для виїзду за кордон, виданих протягом 2014–2016 рр., млн шт.

Джерело: складено автором на основі даних Державної міграційної служби України. Режим доступу: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani/statistika-z-osnovnoj-diyalnosti.html>

Таблиця 1. Кількісні дані щодо відомостей про наявність другого закордонного паспорту

Рік	2014	2015	2016
Видано паспортів громадянина України для виїзду за кордон	1760 272	1855 999	2282 035
Внесено відомостей про другий паспорт громадянина України для виїзду за кордон у паспорт громадянина України для виїзду за кордон	77 987	120 250	149 123
Частка закордонних паспортів, у які було внесено відомості про другий паспорт громадянина України для виїзду за кордон, %	4,4	6,5	6,5

Джерело: дані Державної міграційної служби України та власні розрахунки на їх основі.

Враховуючи наявні відомості про загальну кількість чинних паспортів, що перебувають в обігу, чисельність населення України та кількісні дані про отримання другого закордонного паспорту протягом останніх трьох років, можна розрахувати частку населення України, яке володіє паспортом громадянина України для виїзду за кордон: за нашими розрахунками це 27,4 %. Ця цифра дає змогу лише приблизно оцінити питому вагу власників закордонних паспортів серед мешканців нашої держави, оскільки з 17.10.2016 (дата, станом на яку ДМС України надали дані про чисельність паспортів) до часу виходу цієї статті певна кількість паспортів втратила чинність, певна кількість нових паспортів потрапила в обіг, крім того, відсутніми є дані щодо частоти отримання другого закордонного паспорту громадянами України до 2014 р.

Демографічний портрет власників закордонних паспортів. Перше, що привертає увагу під час порівняння статеві-вікової структури власників паспортів зразка 2007 та 2014 рр. (рис. 2 та 3) — значне (майже у 17 разів!) збільшення чисельності паспортів, виданих особам молодшим за 20 років. Це, однак, свідчить не про стрімке збільшення молоді цієї вікової групи, серед тих, хто подорожує за кордон, а відображає законодавчі нововведення, згідно з якими з квітня 2015 р. дітям оформлюють паспорт, а не проїзний документ дитини, як це було раніше. Внаслідок цього змінився склад категорії власників паспортів вікової групи до 20 років — якщо раніше сюди

входила лише повнолітня молодь, яка ще не досягла 20 років, то тепер сюди також зараховують і дітей.

Статеві-демографічні піраміди власників закордонних паспортів наочно демонструють, що серед дорослого населення ці документи найчастіше отримують особи молодших та середніх вікових груп. Серед старшого населення помітно виділяється група жінок, старших за 65 років: чисельність цієї групи власниць паспортів помітно перевищує аналогічний показник чоловіків. Це пояснюється в основному загальною статеві-віковою структурою населення України, оскільки тривалість життя жінок в Україні є помітно більшою, тож група літніх громадян нашої держави перевищує чисельність представників чоловічої статі цього віку серед власників закордонних паспортів. Однак якщо подивитися на відносні показники, виявиться, що серед чоловічого населення віком понад 65 років 13,3 % осіб мають паспорт для виїзду за кордон, а серед жінок відповідної вікової групи – 10,6 %.*

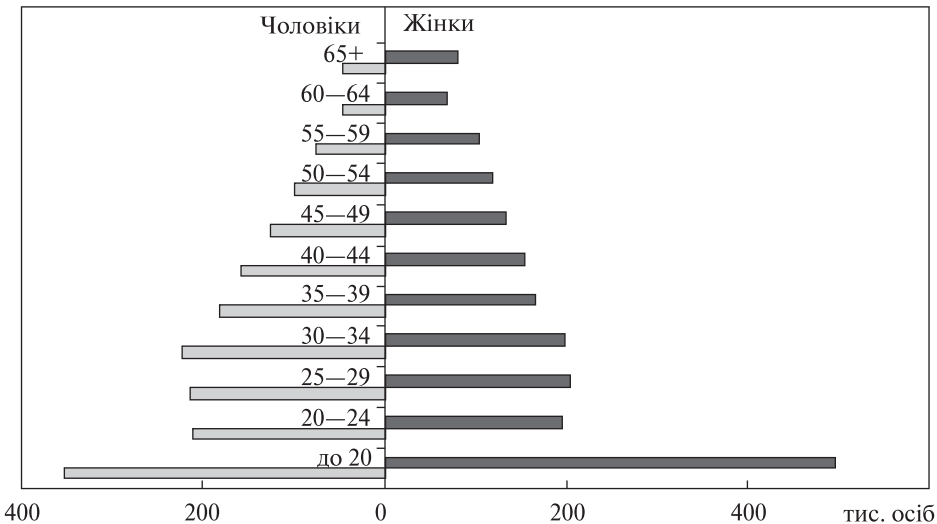

Рис. 2. Статеві-вікова піраміда власників паспортів громадянина України для виїзду за кордон зразка 2014 р. (станом на 17.10.2016)

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної міграційної служби України.

Порівняння статево-вікової структури всього населення України з аналогічним розподілом власників закордонних паспортів (рис. 3 та 4) показує зменшення у складі власників паспортів кількості осіб віком понад 45 років, у той час, коли у загальній структурі мешканців України чисельність представників цих вікових груп зростає. Таку обставину можна пояснити особливостями поведінки, фінансового стану та здоров'я старшого населення. Туристичні подорожі за кордон, так само як і міграційні, старшого населення можуть обмежуватися недостатньою психологічною гнучкістю і мобільністю, відсутністю внутрішньої потреби відвідувати інші країни, станом здоров'я, недостатнім знанням мови, недостатністю коштів тощо, тому і необхідні документи для виїзду за кордон більшості старших осіб непотрібні.

* Нагадаємо, що ці розрахунки мають певну похибку, оскільки одна і та сама особа може мати два закордонні паспорти, однак зважаючи на те, що кількість таких осіб є незначною, розрахунки відображають наявні в українському суспільстві закономірності.

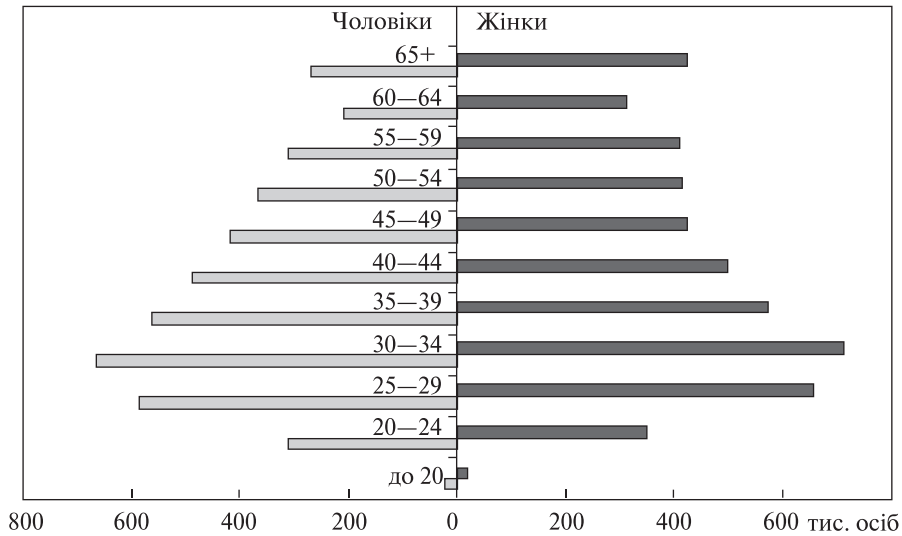

Рис. 3. Статеві-вікова піраміда власників паспортів громадянина України для виїзду за кордон зразка 2007 р. (станом на 17.10.2016 р.)

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної міграційної служби України.

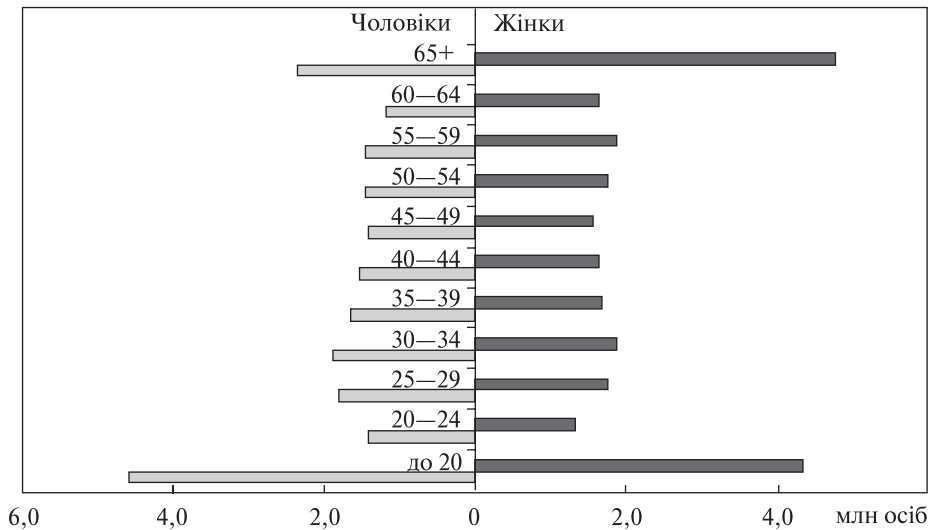

Рис. 4. Статеві-вікова піраміда населення України (станом на початок 2016 р.)

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

У зв'язку з уведенням нових вимог щодо видачі закордонних паспортів групу наймолодших громадян України (дітей та юнацтва віком до 20 років) доцільно порівнювати не з усією сукупністю власників паспортів, а лише з тими, хто отримав документ нового зразка. Питома вага осіб відповідного віку серед усього населення та власників паспортів для виїзду за кордон зразка 2014 р. є майже однаковою (23,2 та 19,9 % відповідно).

У статевому складі власників закордонних паспортів незначно переважають жінки. Для паспортів зразка 2007 р. це перевищення спостерігається у всіх вікових групах. З огляду на те, що кількість чоловіків віком 20–44 роки, що мають чинний закордонний паспорт зразка 2014 р., перевищує аналогічний показник жінок, можна зробити висновок, що останнім часом активність чоловіків у отриманні цих документів зростає. Однак у загальній структурі власників паспортів цього зразка частка жінок все одно є більшою і складає 53,3 %.

Поширеність паспортів громадянина України для виїзду за кордон у різних адміністративно-територіальних одиницях України. Провідну позицію за частотою отримання закордонних паспортів населенням з великим відривом займає м. Київ: на 1000 осіб постійного населення столиці припадає 632 чинні закордонні паспорти (табл. 2). Цьому сприяє низка факторів: від підвищеного у порівнянні з іншими регіонами рівня життя, що формує фінансові передумови для здійснення зарубіжних поїздок, до наявності у столиці розгалуженої мережі установ, що мають повноваження видавати ці документи.

Група західних регіонів України (Чернівецька, Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська) посідають друге місце за поширеністю закордонних паспортів серед населення. Територіальним аутсайдером є Луганська область з показником лише 125 паспортів на 1000 населення. Разом із нею наприкінці списку Донецька, Кіровоградська та Чернігівська області.

Суттєве зменшення кількості чинних паспортів громадянина України для виїзду за кордон у Донецькій та Луганській областях протягом останніх років пов'язано зі збройним конфліктом та частковою окупацією цих регіонів. Кількість відповідних документів старого зразка (2007) у Києві перевищувала цей показник у Донецькій області у 2,3 рази, тоді як відповідне перевищення щодо кількості паспортів зразка 2014 р. складає 5,5 разів. У Луганській області ситуація змінилася ще радикальніше: відповідний показник щодо документів зразка 2007 р. – 4,3 раза, а зразка 2014 р. – 15,4 раза.

Таблиця 2. Групування регіонів України за кількістю чинних закордонних паспортів*

Регіон	Кількість чинних паспортів на 1000 осіб постійного населення
м. Київ	632
Чернівецька, Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська	392–433
Волинська, Одеська	313–340
Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Рівненська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська	235–282
Житомирська, Полтавська, Сумська	195–204
Кіровоградська, Луганська, Чернігівська, Донецька	125–177

*У таблиці не представлені тимчасово окуповані території АР Крим та м. Севастополь. Групування здійснене за природними розривами.

Джерело: авторські розрахунки на основі даних Державної міграційної служби України та Державної служби статистики України.

Використовуючи метод порівняння спробуємо прослідкувати – чи є підґрунтя у гіпотезі про те, що власниками закордонних паспортів стають переважно ті українці, які виїждять за кордон на заробітки. Результати дослідження Другого всеукраїнського обстеження населення з питань трудової міграції, проведене 2012 р. [2, с. 38], показують, що ситуація з поширенням трудової міграції та закордонних паспортів у певних регіонах України не співпадає, однак подібність, без сумніву, є. Найразючіше відрізняється м. Київ, яке у двох масивах інформації займає протилежні позиції: тримає першість щодо наявності чинних закордонних паспортів у населення, й одночасно входить до групи регіонів із найнижчою інтенсивністю трудової міграції. Таким чином, закордонні поїздки киян переважно пов'язані з туристичними подорожами, бізнес-поїздками, а не заробітчанством.

Спільним моментом групування західних областей України за кількістю чинних закордонних паспортів та інтенсивністю трудових міграцій є підвищені показники в обох масивах даних (у порівнянні з центральними та східними областями). Однак групування областей за кожним показником усередині західного регіону розрізняється: поширення паспортів серед мешканців Закарпатської, Чернівецької, Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської областей є майже однаковим, а інтенсивність участі у трудових міграціях різна – перші три з названих областей входять до групи регіонів із дуже високим рівнем участі населення у міграції цього типу, інші – до групи з високим рівнем. Така ситуація пояснюється особливостями міграційної поведінки мешканців названих регіонів, наявністю у них значної кількості родинних, дружніх, ділових і культурних зв'язків з жителями країн ЄС, особливо тих, що межують з Україною.

У рамках даної статті цікаво також поглянути, як співвідносяться дані про географічну поширеність закордонних паспортів та міждержавну міграційну рухливість населення різних областей України* (для вимірювання цього показника використано коефіцієнт міграційного обороту, розрахований як відношення валової міграції (прибуття плюс вибуття) до середньорічної чисельності населення). Розрахунки, зроблені на основі даних Державної служби статистики України за 2016 р., показують, що у минулому році найактивніше перетинали державний кордон України мешканці столиці (що логічно співвідноситься з найбільшою поширеністю серед них паспортів для виїзду за кордон). Однак на цьому спільні риси між двома масивами даних закінчуються. Другою за величиною міграційного обороту у 2016 р. (величина цього показника трохи поступалася столичному регіону: 1,45 та 1,38 % відповідно) була Харківська область, яка характеризується середнім рівнем поширеності закордонних паспортів серед населення. Таку ситуацію можна пояснити тим, що, по-перше, міжнародна міграція населення не обмежена країнами, для в'їзду до яких обов'язково потрібен закордонний паспорт, і, по-друге, географічним розташуванням Харківської області, яка межує з Росією, що сприяє поширенню міграційних контактів саме з цією країною.

Коефіцієнти міграційного обороту західних областей України (де повсюди зафіксовано високі показники поширення закордонних паспортів серед населення)

* Зауважимо, що власники закордонних паспортів та особи, що потрапили до статистичної звітності як прибулі / вибули до / з України (на основі чого розраховується коефіцієнт міграційного обороту) складають дві неоднакові сукупності (до останнього контингенту окрім громадян України входять також іноземці). Порівняння цих груп здійснюється не як констатація їхньої ідентичності, а як елемент розвідкового аналізу: співставлення двох наявних масивів даних задля поглиблення розуміння природи наявної інформації, виявлення збігів або повної несумісності даних.

розрізняються між собою дуже суттєво: від середнього для України показника у Львівській області (0,66), трохи нижчого за середній у Закарпатській (0,47) до досить низьких показників (0,24–0,31) в Івано-Франківській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

Висновки. На сьогодні понад чверть мешканців України є власниками паспортів для виїзду за кордон, переважна більшість населення нині не має внутрішньої потреби або ресурсів (матеріальних, інформаційних тощо) для отримання цього документа. Про власників паспортів можна сказати, що це мобільна група населення, яка має реальні контакти з зарубіжними країнами у вигляді туристичних, бізнесових, культурних чи міграційних поїздок, або потенційно зацікавлена у цьому (оскільки особа, яка має закордонний паспорт, може його жодного разу не використати, однак те, що людина інвестувала час, зусилля та гроші у отримання документа свідчить про наявність певного світогляду та вподобань).

Вікова структура власників паспортів відрізняється від аналогічного показника всього населення за рахунок меншої частки осіб старших вікових груп (доросліших за 65 років) і більшої питомої ваги осіб 20–44 роки. Статевий склад аналізованих груп є майже однаковим, з часткою жіноцтва у 53,0 % для власників паспортів та 53,7 % для всього населення.

Власники паспортів розташовані на території України нерівномірно: найчастіше їх можна зустріти у столичному регіоні та у Західних областях, найрідше – на сході. Групування областей України залежно від кількості чинних паспортів деякою мірою співпадає з ситуацією щодо групування регіонів нашої держави за інтенсивністю трудових міграцій та коефіцієнтом міграційного обороту у міждержавних потоках, однак повністю не співпадає з жодним із них. Столиця лідирує за кількістю чинних паспортів для виїзду за кордон та величиною коефіцієнту міграційного обороту, і знаходиться у кінці списку за інтенсивністю трудових міграцій населення. Мешканці західних регіонів найчастіше беруть участь у міждержавних міграційних поїздках з метою працевлаштування, однак їхня міграційна рухливість коливається від низьких показників до середніх.

Ураховуючи все вищенаведене, можна підсумувати, що інформація про кількість та власників паспортів громадянина України для виїзду за кордон суттєво збагачує та доповнює наявні знання про міграційні процеси населення України. Однак особа, яка використовує цю інформацію, повинна розуміти природу отриманих даних і те, яких саме контингентів населення вони стосуються. Майбутнє порівняння динамічних показників щодо кількості та складу власників закордонних паспортів виглядає надзвичайно привабливим з дослідницької точки зору. Однак на сьогодні можливість виконання такого дослідження, на жаль, виглядає сумнівною, адже потрібні дані не входять до переліку обов'язкової статистичної звітності. З огляду на те, що в сучасних умовах українська громадськість активно цікавиться отриманням закордонних паспортів, щорічна підготовка та оприлюднення даних про власників паспортів Державною міграційною службою України значно сприяли б задоволенню інформаційних потреб громадян України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>

2. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / МОП, Державна служба статистики України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – Київ, 2013. – 96 с.
3. Іванкова-Стецюк О. Виклики та адаптаційні резерви полілокальних родин українських трудових мігрантів / Іванкова-Стецюк О., Селешук Г., Сусак В. – Львів, 2011. – 130 с.
4. Малиновська О. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями : монографія / Малиновська О. – Київ, 2004. – 236 с.
5. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / За ред. О.В. Позняка. – Умань, 2007. – 276 с.
6. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – Київ, 2010. – 233 с.
7. Позняк О., Терещенко Г. Комплексна оцінка доходів трудових мігрантів та грошових переказів / О.В. Позняк, Г.І. Терещенко // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – № 2. – С. 74– 84. – doi: <https://doi.org/10.15407/dse2012.02.074>
8. Малиновська О. Перекази мігрантів з-за кордону: обсяги, канали, соціально-економічне значення / Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2014. – 78 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro edyniy dergavniy demographichniy reestr ta dokumenty shcho pidtverdguuyut gromadyanstvo Ukrainy, posvidchuyut osobu chy yii spetsialniy status» [The Law of Ukraine «On the Uniform State Demographic Registry and Documents Affirming the Citizenship of Ukraine, Identify the Person or Its Special Status»] (n.d.). *rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5492-17> [in Ukrainian].
2. *Zvit shchodo metodolohiyi, orhanizatsiyi provedennya ta rezul'tativ modul'nogo vybirkovoho obstezh-ennya z pytan' trudovoyi mihratsiyi v Ukrayini* [Report on the Methodology, Organizations and Results of a Modular Sample Survey on Labour Migration in Ukraine] (2013). Kyiv: ILO, State Statistics Office of Ukraine, Instytut demohrafiï ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
3. Ivankova-Stetsyuk, O., Seleshchuk, H. & Susak, V. (2011). *Vyklyky ta adaptatsiyini rezervy polilokalnykh rodyn ukrayinskykh trudovykh mihrantiv* [Challenges and adaptive reserves polylocal families of Ukrainian labour migrants.]. Lviv: Natsionalnyy universytet «Lvivska politehnika» [in Ukrainian].
4. Malynovs'ka, O. (2004). *Mihranty, mihratsiya ta Ukrayins'ka derzhava: analiz upravlinnya zovnishnimy mihratsiyamy* [Migrants, Migration and the Ukrainian government: analysis of the management of external migration]. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
5. Poznyak, O.V. (Eds.). (2007). *Mihratsiyini protsesy v Ukrayini: suchasnyy stan i perspektyvy* [Migration Processes in Ukraine: Current State and Prospects]. Uman: Vizavi [in Ukrainian].
6. Nasedennya Ukrayiny. Trudova emihratsiya v Ukrayini [The population of Ukraine. The labor migration in Ukraine]. (2010). Kyiv: Instytut demohrafiï ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
7. Poznyak, O. & Tereshchenko, H. (2012). Kompleksna otsinka dokhodiv trudovykh mihrantiv ta hroshovykh perekaziv [Comprehensive assessment of migrant's income and remittances]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and social economy*, 2, 74-84 [in Ukrainian]. doi: <https://doi.org/10.15407/dse2012.02.074>
8. Malynovs'ka, O. (2014). *Perekazy mihrantiv z-za kordonu: obsyahy, kanaly, sotsial'no-ekonomichne znachennya* [The transfers from migrants abroad: volume, channels, socio-economic importance]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 05.09.2017.